

Dr hab. Prof. Julia Iwaszko
Kijowski Narodowy Uniwersytet Budownictwa i Architektury
Al. Sił Powietrznych, 31, 036680, Kijów, tel. +380442415564

RECENZJA

Pracy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Kołodziejczak pt.: *„Problem dostępności informacji w instytucjach publicznych oraz podmiotach ekonomii społecznej w obszarze kultury i sztuki dla osób słabo- i niesłyszących w Polsce. Rekomendacje i standardy”*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Anety Pawłowskiej, prof. UŁ.

Podstawa opracowania

1. Zlecenie Komisji ds. Stopni Naukowych Uniwersytetu Łódzkiego w dyscyplinach naukowych etnologia i antropologia kulturowa, nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce z dnia 10.07. 2024 r.
2. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.
3. Praca doktorska: Agnieszka Kołodziejczak, *Problem dostępności informacji w instytucjach publicznych oraz podmiotach ekonomii społecznej w obszarze kultury i sztuki dla osób słabo- i niesłyszących w Polsce. Rekomendacje i standardy*, Łódź 2024

Opis formalny pracy doktorskiej

Przedstawiona do recenzji praca doktorska została wykonana w ramach Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego, III edycji programu grantowego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pn. „Doktorat wdrożeniowy”, we współpracy ze Stowarzyszeniem Wsparcie Społeczne „Ja-Ty-My”. Jak wyznaczyła Autorka, „celem ostatecznym prowadzonych badań i działań wdrożeniowych była próba wskazania cech koniecznych przekazu, który spełniałby funkcje nie tylko informacyjne czy edukacyjne, ale który poprzez swoją strukturę i sposób emisji mógłby stać się narzędziem wspomagającym inkluzję kulturalną i społeczną głuchego i słabosłyszącego odbiorcy, a także realizował postulaty projektowania uniwersalnego (rozumianego jako zabezpieczającego funkcjonalność i dostępności otoczenia dla wszystkich użytkowników i przynoszącego korzyść wszystkim członkom społeczeństwa) [s.32].

W tym celu postawiła sobie następujące zadania:

- analiza literatury i materiałów źródłowych z zakresu języka migowego i obowiązujących standardów tłumaczeń na polski język migowy (PJM);
- stan dostępności informacji w obszarze kultury i sztuki oraz ekonomii społecznej dla osób głuchych i słabosłyszących w Polsce;
- przeprowadzenie wywiadów pogłębionych i wywiadów kierunkowanych z odbiorcami sztuki wizualnych i aktywnymi osobami głuchymi dla zdiagnozowania potencjalnych barier w dostępie do kultury i sztuki osób z dysfunkcjami słuchu oraz głuchotą [s.33];
- opracowanie całościowej, komplementarnej metodologii tworzenia prostego, zrozumiałego komunikatu językowego (w rozumieniu języków przestrzennych PJM) w przestrzeni instytucji kultury i wsparcia ekonomii społecznej;
- rekomendacji i propozycji standardów przekazywania wiedzy zarówno o kulturze jak i o historii sztuki, a także w kwestiach w sposób przystępny i dostępny głuchemu i słabosłyszącemu odbiorcy.

O powadze i rzetelności badań naukowych świadczy rozbudowana baza źródłowa oraz duża liczba wdrożeń zarówno w części teoretycznej (artykuły, udział w konferencjach, raporty na konferencjach, wykłady), jak i eksperymentalnej (ankiety prowadzone metodą grup fokusowych dla osób głuchych i słabosłyszących w Polsce, współpraca z instytucjami na temat prowadzenia badań, udziału w programach grantowych).

Podstawą rozprawy doktorskiej są publikacje wykazane przez Doktorantkę w liczbie ośmiu (dwa artykuły pokonferencyjne, dwa artykuły z czasopism punktowanych, rozdziały w dwóch monografiach, dwa artykuły z czasopism niepunktowanych). Oraz dwa granty:

- 2021/2022 – Wymigane zagadnienia renesansu – autorski projekt doktorantki realizowany w ramach Inkubatora Innowacji Społecznych Wielkich Jutra – Dostępność+, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, prowadzony przez Stowarzyszenie DGA Poznań.
- 2021/2022 – Od wczesnego chrześcijaństwa do gotyku – podręcznik historii sztuki w polskim języku migowym (PJM) – autorski projekt doktorantki realizowany w ramach Inkubatora Innowacji Społecznych Dobre Innowacje, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 i prowadzonego przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych z siedzibą w Cieszynie. Rozprawa składa się z dziewięciu części.

Pierwsza to wykaz publikacji i działań będących podstawą rozprawy doktorskiej, druga to analiza problemu, trzecia – to opis Doktoratu, gdzie opisano metody badawcze, działania

wdrożeniowe, niestandardyzowane (przez wywiady) i standardyzowane (przez ankiety, dane statystyczne) metody badań, zaznaczono, że cel wdrożeniowy został osiągnięty poprzez:

- opracowanie metodyki translacji materiałów z wiedzy o historii sztuki na język wizualno-przestrzenny w postaci bazy filmów edukacyjnych z zakresu epok historycznych od wczesnego chrześcijaństwa do renesansu; [s.33]
- wypracowanie metodologii wspierania prezentacji tematyki kultury i dziedzictwa narodowego oraz dzieł sztuki w przestrzeni instytucji kultury poprzez stworzenie specyficznego komunikatu językowego, stworzenie modelu dostępnego wydarzenia kulturalnego w przestrzeni muzealnej (Głusza w Muzeum Śląskim w Katowicach);
- upowszechnianie założeń opracowanej metodologii wraz z prezentacją przykładów w podmiotach ekonomii społecznej ze szczególnym uwzględnieniem Stowarzyszenia Wsparcia Społecznego „Ja-Ty-My” w Łodzi;
- szerokie prezentowanie wypracowanych metodologii wsparcia osób głuchych i słabosłyszących podczas konferencji naukowych. [s.34].

W tej części opisano realizację wystawy „Głusza” w Muzeum Śląskim w Katowicach, gdzie „Celem wystawy było nie tylko przybliżenie osobom słyszącym historii społeczności głuchych, ale także przyczynienie się do wewnętrznej dyskusji samego środowiska o jego własnej historii” [c.41] i przygotowanie i realizacja dwóch projektów innowacji społecznych, gdzie powstała metodyka nauczania osób głuchych i słabosłyszących z wykorzystaniem multimediiów w procesie edukacyjnym poprzez stworzenie i w projekcie „Wymigane zagadnienia sztuki renesansu” usystematyzowanie wiedzy z zakresu historii sztuki renesansu wraz z instrukcją tworzenia materiałów edukacyjnych dla osób głuchych i słabosłyszących [c.41], i „Od wczesnego chrześcijaństwa do gotyku – podręcznik historii sztuki w Polskim Języku Migowym (PJM)” [s.51] – opracowanie zagadnień w formie e-booka w formacie pdf, filmów edukacyjnych z napisami omawiających najważniejsze zagadnienia z epok od wczesnego chrześcijaństwa do gotyku, usłalono leksykon 26 znaków migowych do najbardziej popularnych haseł z filmów [s.70], i te innowacji testowano w grupach, na podstawie tego zrobiono wyniki i podsumowania.

.Część czwarta – to analiza dostępności kultury i sztuki dla osób głuchych i słabosłyszących w wybranych krajach w Europie i na świecie, gdzie przeanalizowano sytuacje we Francji, w Grecji, w Hiszpanii, w Holandii, na Malcie, w Niemczech, w Norwegii i Szwecji, w Rosji, w Turcji, w Nowym Jorku, w Wielkiej Brytanii.

Część piąta – to analiza dostępności kultury i sztuki dla osób głuchych i słabosłyszących w obszarze ekonomii społecznej. „Autorka objęła analizą i obserwacjami okres lat 2021-2023, z

uwagi na kompletny proces przebiegu naboru na miejsca pracy i tworzenie się nowych przedsiębiorstw społecznych” [s.99].

Część szósta – to wnioski i podsumowanie. Autorka zaznacza:

a) konieczność zwiększenia w znacznym stopniu włączenia inkluzywnego osób Głuchych i słabosłyszących w proces decyzyjności i tworzenia skutecznej dostępności w charakterze edukatorów muzealnych i współpracowników podmiotów ekonomii społecznej oraz twórców standardów skutecznego i poprawnego komunikatu językowego właściwego dla języka wizualno-przestrzennego, jakim jest język migowy.

b) uwzględnienie specyfiki różnorodności społeczności osób głuchych i słabosłyszących przy projektowaniu i wdrażaniu standardów dostępności w postaci tłumaczenia na język migowy z napisami polskimi. Analiza i obserwacje wdrażanej dostępności w Polsce pokazują, że nie powinno się proponować oferty dostępności tylko dla jednej, wyróżniającej się grupy osób głuchych posługujących się językiem migowym. Dotyczy to zarówno wydarzeń stacjonarnych jak i oferty kulturalnej w Internecie i w stacjach telewizyjnych jak i w podmiotach ekonomii społecznej.

c) Opracowanie jednolitych standardów i rozwiązań z wykorzystaniem zasad projektowania uniwersalnego, oraz zasady plain language czyli wdrażania zasady użycia prostego jasnego komunikatu językowego i ujednoczenia sposobów przekazywania wiedzy w polskim języku migowym.

d) uwzględnienie postrzegania społeczności głuchych posługujących się językiem migowym w kategoriach mniejszości językowo-kulturowej, która cechuje się elementami kulturowymi wskazującymi wyraźnie na jej odrębność wobec innych kultur” [s.102-104].

Część siódma to bibliografia, zawiera całości tekstów publikacji wchodzących w skład rozprawy doktorskiej, ósma to aneksy, w ich składzie są materiały eksperymentalne Doktorantki.

Ocena wartości merytorycznej i naukowej

Praca doktorska ma tradycyjną strukturę i złożona jest z ośmiu części. W części pierwszej zamieszczony jest spis publikacji Autorki związanych z tematem Jej badania, będących podstawą rozprawy doktorskiej. Część druga to wstęp, w którym opisano stan badań problemu, wyznaczono cel pracy doktorskiej, cel określono jako praktyczny wynik badań cech przekazu, który spełniałby funkcje nie tylko informacyjne czy edukacyjne, ale który poprzez

swoją strukturę i sposób emisji mogłoby stać się narzędziem wspomagającym inkluzję kulturalną i społeczną głuchego i słabosłyszącego odbiorcy.

Jego realizację w ramach doktoratu przedstawia osiem publikacji Doktorantki, w których przedstawiła główne założenia badawcze, opis działań oraz ich rezultaty w organizacji wystaw, dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych. Zaprezentowane artykuły zawierają teoretyczne podstawy badań, problemy i pytania badawcze ale przede wszystkim opisują najważniejsze etapy realizacji wdrożenia i jego wyniki.

Najważniejsze są części trzecia, czwarta, piąta, szósta, które zawierają opis pracy badawczej, jej wyniki oraz wnioski wypływające z niej w kontekście wdrożenia. Część trzecia tradycyjnie nazwana *Opis pracy badawczej* przedstawia cel, metody i narzędzia badawcze. Określony zostały dwa cele; badawczy i wdrożeniowy.

Cele badawcze:

1. Przegląd literatury i materiałów źródłowych z zakresu języka migowego i obowiązujących standardów tłumaczeń na polski język migowy (PJM), dostępności informacji w obszarze kultury i sztuki oraz ekonomii społecznej dla osób głuchych i słabosłyszących w Polsce;
2. Przeprowadzenie wywiadów pogłębionych i wywiadów kierunkowanych z odbiorcami sztuki wizualnych i aktywnymi osobami głuchymi. Ich celem było zdiagnozowanie potencjalnych barier w dostępie do kultury i sztuki osób z dysfunkcjami słuchu oraz głuchotą.

Cel wdrożeniowy:

opracowanie całościowej, komplementarnej metodologii tworzenia prostego, zrozumiałego komunikatu językowego (w rozumieniu języków przestrzennych PJM) w przestrzeni instytucji kultury i wsparcia ekonomii społecznej wraz z rekomendacjami i propozycją standardów przekazywania wiedzy zarówno o kulturze jak i o historii sztuki, a także w kwestiach w sposób przystępny i dostępny głuchemu i słabosłyszącemu odbiorcy.

Cel wdrożeniowy został osiągnięty poprzez:

- opracowanie metodyki translacji materiałów z wiedzy o historii sztuki na język wizualno-przestrzenny w postaci bazy filmów edukacyjnych z zakresu epok historycznych od wczesnego chrześcijaństwa do renesansu;
- wypracowanie metodologii wspierania prezentacji tematyki kultury i dziedzictwa narodowego oraz dzieł sztuki w przestrzeni instytucji kultury poprzez stworzenie specyficznego komunikatu językowego, stworzenie modelu dostępnego wydarzenia kulturalnego w przestrzeni muzealnej (Głusza w Muzeum Śląskim w Katowicach);

- upowszechnianie założeń opracowanej metodologii wraz z prezentacją przykładów w podmiotach ekonomii społecznej ze szczególnym uwzględnieniem Stowarzyszenia Wsparcia Społecznego „Ja-Ty-My” w Łodzi;
- szerokie prezentowanie wypracowanych metodologii wsparcia osób głuchych i słabosłyszących podczas konferencji naukowych.

Zatem badanie jest zbudowane w następującej logicznej kolejności:

1. Wprowadzenie doktoranta, publikacje i projekty eksperymentalne.
2. Stan problemu, analiza bazy źródłowej.
3. Część doświadczalna badań.
4. Analiza sytuacji, zarys problematyki dostępności w różnych krajach Europy.
- 5,6 - Wnioski ogólne wynikające z części eksperymentalnej i teoretycznej pracy.

Literatura przedmiotu podzielona została na źródła i dokumenty prawne, artykuły, opracowania, netografia. Jest ona obszerna (s.106-120), obejmuje najważniejsze pozycje w podejmowanym zakresie tematycznym. Istotne jest umieszczenie w niej wielu aktualnych pozycji. Uzupełnieniem pracy są Aneksy, które zawierają istotne dla badań i ich konkluzji informacje. To teksty doktorantki w monografiach, materiały konferencyjne, teksty wszystkich artykułów doktorantki, opis zorganizowanych przez doktorantkę wystaw.

Tematyka badań doktorantki jest bardzo aktualna zarówno dla Polski, jak i Ukrainy. Może nawet w moim kraju bardziej, biorąc pod uwagę dziesiątki tysięcy wojskowych i cywilów z kontuzjami w czasach wojny. Praktycznie cały personel wojskowy doznał w mniejszym lub większym stopniu różnych urazów w tym niezwykle częsty jest wstrząsu mózgu, rodzaj kontuzji, która wpływa znacząco na słuch. Potwierdzają to rozmowy ze wszystkimi przesłuchanymi żołnierzami, którzy skarżyli się na pogłębiający się ubytek słuchu lub głuchotę.

W rozmowach wielu żołnierzy mówiło, że po wojnie chcą pracować w sztuce, kulturze, projektowaniu architektonicznym, a obecnie wszyscy mają problemy ze słuchem, które w słabej formie objawiają się np. ciągłym dzwonieniem w uszach na skutek ostrzału i fal uderzeniowych.

Dlatego też obecnie na Ukrainie mówi się wiele o problemach związanych z utratą słuchu na skutek wojny:

- głównym problemem jest komunikacja ze społeczeństwem tych osób, które nie są głuche od urodzenia
- potrzebne są kursy doskonalenia języka migowego

- rozwiązywanie problemów z zatrudnieniem osób, które utraciły słuch w czasach wojny – wojskowych i cywilów

- zapewnienie takim osobom dostępu do kultury i możliwości edukacyjnych.

Podsumowując całość pracy Pani mgr Agnieszki Kołodziejczak należy stwierdzić, że to jest bardzo ważny i aktualny temat nie tylko dla Polski, a i dla Ukrainy.

Na koniec chciałabym zadać polemiczne pytania. Czy Pani zdaniem Jej wnioski dotyczące integracji osób z wadą słuchu w środowisku kulturowym można przenieść na tereny Ukrainy? Które z eksperymentalnie opracowanych metod są Pani zdaniem najbardziej optymalne dla studentów z wadami słuchu, którzy chcą uzyskać specjalistyczną edukację artystyczną lub edukację artystyczną?

Wnioski końcowe

Doktorantka opanowała warsztat naukowy i wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinach nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce. Przedstawiła oryginalne rozwiązanie postawionego ważnego problemu o, zaprojektowała metodę badawczą i sposób wdrożenia, zarówno cząstkowego jak i systemowego. Stwierdzam niniejszym spełnienie przez Panią mgr Agnieszki Kołodziejczak merytorycznych kryteriów i wymogów wynikających z Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Kołodziejczak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kijów, 09.08.2024

Dr hab. Prof. Julia Iwaszko

Podpis *A. W. Iwaszko*
Vice-Rektor

D. Czernyshew